

A nyelvi kompatibilitás problémái a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerben

Sz. T. ARSZENOV - N. B. MUZRUKOV - N. Z. MAKARENKO

A szerzők Problemü jazükovoj szovmesztimoszti v mezsdunarodnoj sziszteme naucsnoj i tehniceszkoj informacii c. cikkét (Problemü Szozdanija i Razvitija MSzNTI 1974. No. 1. 5-15. p.) SONNEVEND Péter tömörítette. Az itt tárgyalt kérdésekben az NTMIK hivatalos álláspontja - az 1974. novemberi moszkvai tanácskozás tanúsága szerint - még nem alakult ki véglegesen. (a szerk.)

A Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer (NTMIR) létrehozása szervezeti, pénzügyi és műszaki feladatok mellett a nyelvi kompatibilitás problémáinak megoldását követeli meg.

Két problémakör jelentkezik: 1. a tagországok eltérő nemzeti nyelveket használnak 2. meg kell teremteni és alkalmazni kell egy olyan információkereső nyelvet, amely biztosítja az NTMIR-nek mint soknyelvű rendszernek működését.

1. A NTMIR keretében nyújtott információellátás a használó szemszögéből akkor lenne ideális, ha a szükséges forrásokat saját nyelvén kaphatná meg. Jelenleg azonban még nem léteznek hatékony eljárások a szövegek gépi fordítására, ezért ebben a vonatkozásban a fordítói tevékenység jobb összehangolására kell törekedni. A nemzeti nyelvek eltéréséből eredő problémák megoldásához járul hozzá a rendszer egységes munkanyelvének megválasztása is. Az információszolgáltatás hatékonyságát emeli az, hogy a bibliográfiai leírás több elemét az eredeti mellett a rendszer munkanyelvén és a feldolgozó országén is feltünteti.

2. A rendszer információkereső nyelveinek megteremtése és alkalmazása terén számolni kell a létező információkereső nyelvek különbségeivel, illetve az olyan nyelvek kialakításának szükségességével, amelyek az információkeresést és -feldolgozást az összes tagországok érdekeinek figyelembevételével biztosítják.

A NTMIR méretei, s részeinek fokozatos kifejlesztése alapján feltételezhető, hogy a jövőben a NTMIR egyes alrendszerei keretében különböző információkereső nyelveket fognak kifejlesztetni, miközben biztosítják ezek összeegyeztethetőségét. Vagyis az az elsősorú feladat, hogy a rendszer kompatibilis információkereső nyelveinek komplexumát teremtsék meg.

AZ NTMIR INFORMÁCIÓKERESŐ NYELVEINEK KOMPLEXUMÁVAL KAPCSOLATOS ÁLTALÁNOS KÖVETELMÉNYEK

Az általános követelményeket a rendszer feladataiból és szervezeti-funkcionális strukturájából kiindulva lehet meghatározni. Az NTMIR egyrészt dokumentumok szerinti, ill. un. nemzetközi specializált információs rendszerekből (NSIR) másrészt nemzetközi ágazati információs rendszerekből (NÁTMIR) áll. Ez alrendszerek kölcsönhatását tudatosítva kell megfogalmazni az információkereső nyelvek komplexumával kapcsolatos alapkövetelményeket.

Az információkereső nyelvek komplexumának biztosítania kell:

- az információs bázis (források) racionális szétosztását az NSIR-ek és NÁTMIR-ok között, valamint az alrendszerek közti információáramlást.
- Az összetett szempontu (sokaspektusu) visszakeresést,
- a nemzeti tudományos és műszaki információs rendszerek információkereső nyelveivel való kompatibilitást.

AZ INFORMÁCIÓKERESŐ NYELVEK KOMPLEXUMÁNAK KIDOLGOZÁSA AZ NTMIR-BEN

Jelenleg az NTMIR számos alrendszerének információkereső nyelve kidolgozás alatt áll (ld. Függelék).

Az NSIR-ek információkereső nyelveit mint hierarchikus osztályozási sémákat fejlesztik ki - szakcsoport-táblázatok (rubrikátorok) és/vagy betűrendes tárgyszójegyzékek formájában.

A NATMIR-ok deskriptor-típusu nyelveket készítenek.

Ma ezek a nyelvek nem kompatibilisek, ami abban nyilvánul meg, hogy:

- nem felelnek meg egymásnak a fogalmak rendszerei,
- a táblázatok és tézauruszok strukturája nem esik egybe,
- eltérnek egymástól a kódolás rendszerei.

AZ NTMIR INFORMÁCIÓKERESŐ NYELVEINEK KOMPLEXUMA

Figyelembe véve, hogy milyen az információkereső nyelvek kidolgozásának jelenlegi állapota az egyes tagországokban, feltételezhető, hogy az NTMIR információkereső nyelveinek komplexumát deskriptor-típusu nyelv alapján fejlesztik ki. Eközben nincs kizárva, hogy az NTMIR bizonyos alrendszereiben olyan más információkereső nyelveket is felhasználnak (ETO, speciális osztályozási táblázatok stb.), amelyek megfelelnek az alrendszer specifikus feladatainak, s ugyanakkor eleget tesznek az NTMIR keretében egyeztetett követelményeknek.

Az NTMIR felépítése alapján az információkereső nyelvek komplexumának kiépítésére két megoldás kínálkozik, melyek különböző mértékben oldják meg a kompatibilitás problémáját.

Az első változat az információkereső nyelvek komplexumának két szintjével számol (ld. 1. ábra): az első szint biztosítja az információegy-

ségek szétosztását, míg a második szint segítségével végezhető a dokumentális és faktografikus információ összetett szempontu keresése az NTMIR alrendszerében.

Az első szint (továbbiakban: az NTMIR információkereső nyelveinek "mag"-ja) kivitelezhető vagy normatív jellegű, soknyelvű, általános tematikájú fogalomjegyzék, vagy az NTMIR alrendszerében használt osztályozási rendszerek és kódolási eljárások megfeleléseit kimutató táblázatok formájában.

A második szintet az NTMIR alrendszerének soknyelvű tézauruszai képezhetik, amelyeknek felső szintjei egyben a "mag" fogalomjegyzékének részei is.

Ennek az első változatnak az a lényeges előnye, hogy megvalósítható az NTMIR létrehozásának megfelelő határidőig. Hiányossága viszont, hogy működésének első szakaszában a rendszer nem küszöböli ki teljesen a párhuzamosságot a különböző alrendszerekbe bekerülő dokumentumok indexelése során. Ez a továbbiakban megszüntethetővé válik a fél- vagy teljesen automatizált indexelés bevezetésével.

A második változat egy soknyelvű általános műszaki tézaurusz megteremtését feltételezi, amelynek tematikus részeit az NTMIR egyes alrendszerének soknyelvű tezauruszai képeznék. Ennek a megoldásnak fő előnye abban nyilvánul meg, hogy általa megoldható az NTMIR-be bekerülő dokumentumok egyszeri, ugyanakkor összetett szempontu feltárása. Hiányossága, hogy egy soknyelvű általános műszaki tézaurusz összeállítása nagy eszköz- és időráfordítást követel meg a tagországok részéről.

A Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ (NTMIK) Tudományos Tanácsa a rendszer információkereső nyelvi komplexumának kialakítására az első változatot fogadta el.

A "mag" alkalmazásának példáját mutatja a 2. ábra.

AZ NTMIR INFORMÁCIÓKERESŐ NYELVEI KOMPLEXUMÁNAK FELEPÍTÉSÉHEZ SZÜKSÉGES MUNKÁLATOK

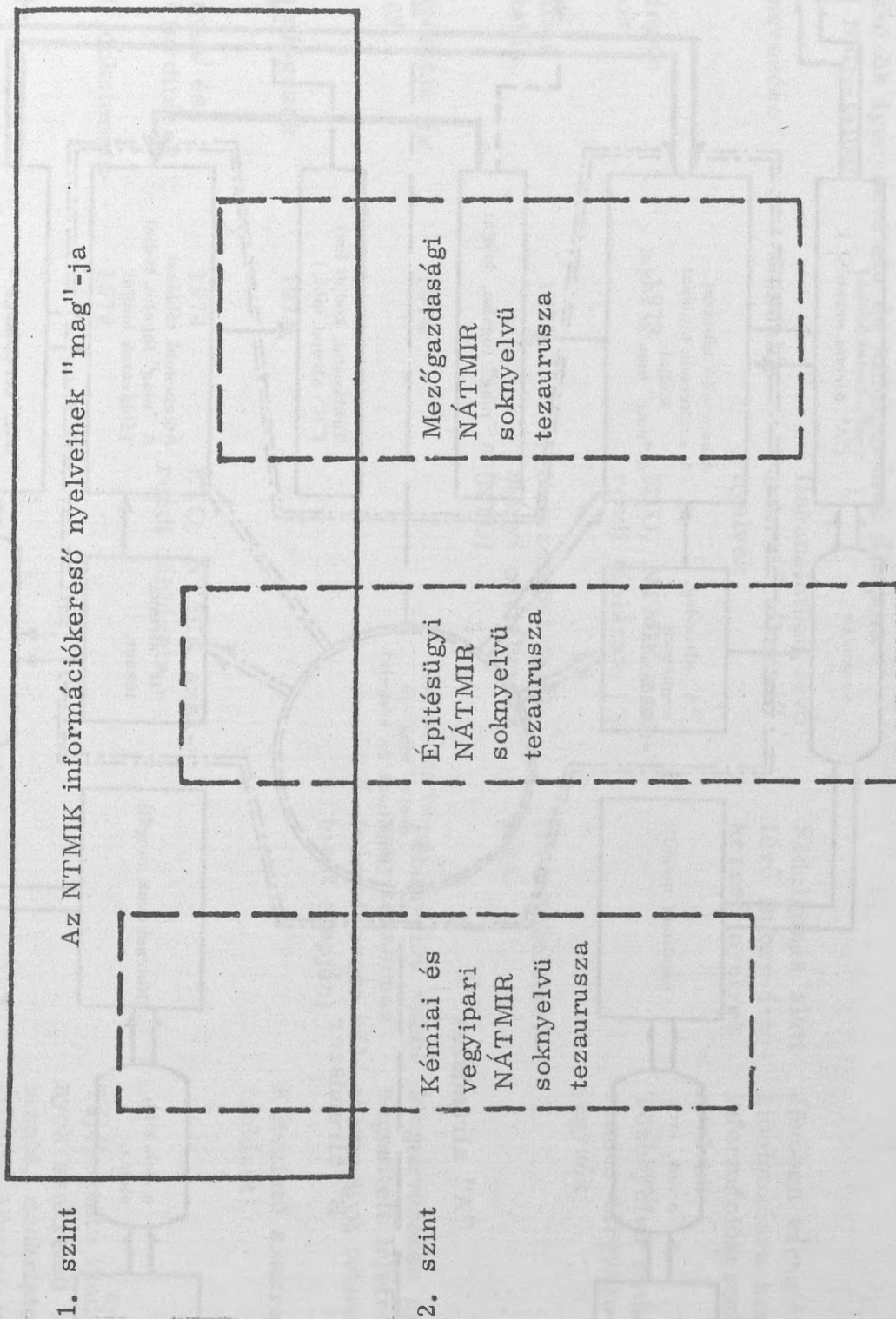
Az NTMIR információkereső nyelvi komplexumának megteremtése érdekében célszerű:

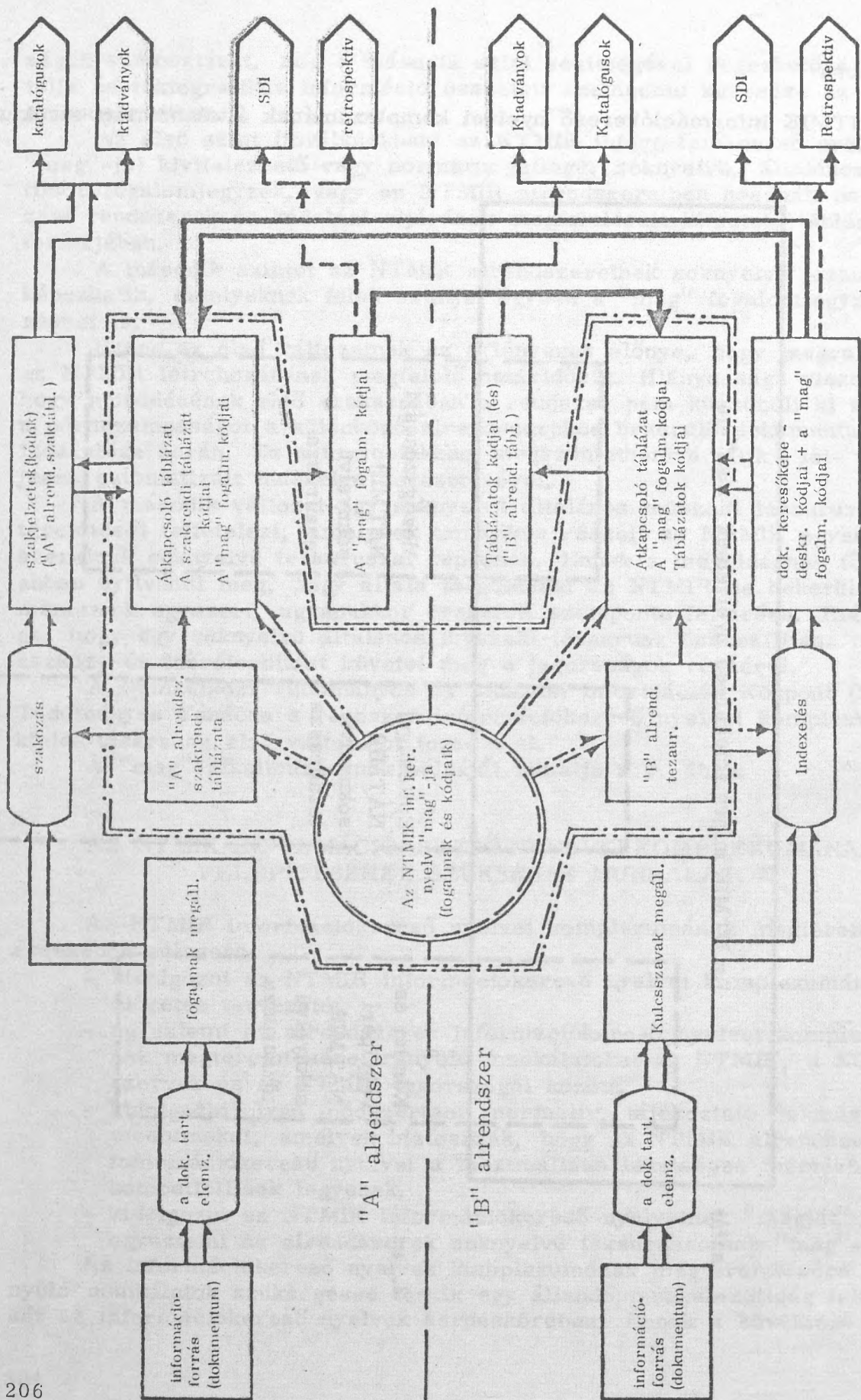
- kidolgozni az NTMIR információkereső nyelvi komplexumának előzetes tervezetét,
- egyeztetni az alrendszerek információkereső nyelvi komplexumának megteremtésére irányuló munkálatokat az NTMIK, a KGST-szervek és az NTMIR tagországi között,
- kidolgozni olyan módszertani, normatív, tájékoztató és más dokumentumokat, amelyek biztosítják, hogy az NTMIK alrendszerének információkereső nyelvi a maximálisan lehetséges mértékben kompatibilisek legyenek,
- kidolgozni az NTMIK információkereső nyelveinek "magját" és egyeztetni az alrendszerek soknyelvű tézauruszainak "mag"-jával.

Az információkereső nyelvek komplexumának megteremtésére irányuló munkálatok szükségessé teszik egy állandó munkabizottság felállítását az információkereső nyelvek kérdéskörében. Ennek a következő feladatai

1. ábra

Az NTMIK információkereső nyelvi komplexumának általánosított strukturája

"A" alrendszer

"B" alrendszer

2. ábra

A NTMIR alrendszereinek összekapcsolása az információkereső nyelvek "mag"-ja igénybevételével

Nyelvi eszközök igénybevétele és kidolgozásuk állapota az NTMIK NSIR-jaiban

NSIR megnevezése	Beindulás	Használatban lévő információkereső nyelvek	Kidolgozás alatt lévő információkereső nyelvek	Jövőben várhatóan kidolgozásra kerülő információkereső nyelvek
1. Tudományos kutatások	1973	ETO, NTMIK szakrendi táblázata		Többnyelvű betűrendes tárgyszó-jegyzék
2. Szabadalmi tájékoztatás	1973	Nemzetközi találmányi osztályozás (NTO)	NTO tökéletese	
3. Szabványosítás és mérésügy	1974		Többnyelvű szabvány tezaurusz (német-ország változat alapján)	Megnevezések egyszerűsített lajstroma, többnyelvű tezaurusz
4. Ipari katalógusok	1974			Kétszintű szakrendi táblázat
5. Tudományos és műszaki fordítások	1974	ETO, NTMIK szakrendi táblázata		Tájékoztató kiadványok szakrendi táblázata, deskriptor-típusú kémiai információkereső nyelv, egységes kódolási rendszer (VINITI, SZU - ZIID, NDK tervezete)
6. Publikált dokumentumok	1974			

2. Független

Nyelvi eszközök igénybevétele és kidolgozásuk állapota az NTMIR NÁTMIR-jaiban

NÁTMIR megnevezése	Beindulás	Használásban lévő információkereső nyelvek	Kidolgozás alatt lévő információkereső nyelvek	Jövőben várhatóan kidolgozásra kerülő információkereső nyelvek
1. Kémiai és vegyipari	1973	Tájékoztató kiadv. rubrikátora és deskr. típusu német-orsz szótár (VINITI-ZIID)	Rubrikátor és többnyelvű tezaurusz, kereskedelem-gazd. -i alrendszerben: cseh-orsz tezaurusz	Többnyelvű rubrikátor többnyelvű tezauruszok rendszere
2. Építésügyi	1973	ETO, német-orsz tezaurusz	Többnyelvű építőanyagipari katalógus, többnyelvű tezaurusz	Rubrikátor, többnyelvű tezaurusz
3. Szinesfémkohászati	1974			Rubrikátor, többnyelvű tezaurusz
4. Elektrotechnikai	1974	"Informelektro" rendszer inf. ker. nyelve		Többnyelvű géptezaurusz
5. Mezőgazdasági	1974		Többnyelvű rubrikátor, többnyelvű tezaurusz	Többnyelvű rubrikátor, többnyelvű tezaurusz
6. Elektroenergetikai	1974			
7. Vízügyi	1974			

lennének; a tagországoknak az információkereső nyelvek rendszerének létrehozásában szerzett tapasztalatainak kicserélése, bizonyos nyelvi kérdésekben egyeztetett döntések előkészítése, megfelelő módszertani anyagok és normatív jellegű dokumentumok jóváhagyása.

Hasznos lenne egy gyűjteményt kialakítani módszertani anyagokból, tézauruszokból, normatív, tájékoztató és technológiai dokumentumokból, táblázatokból, indexelési szabályokból, majd a bázis alapján információ-ellátást biztosítani az érdekeltek körében.

Finnország tudományos könyvtárainak és szolgáltatásainak rendszere

Esko HÄKLI - Elin TÖRNUDD

Naucsñue biblioteki i informacionnaja szluzsba
Finljandii. Finszkij Szovet naucsnoj informacii i
naucsñuh bibliotek. Helsinki, 1974. 36 p. A kiad-
ványt SONNEVEND Péter ismertette.

Az utóbbi években már szünőben van a szakkönyvtárak és tájékoztatói szervek elkülönülése. A közös tevékenységi terület mellett ez a folyamat is indokolja az együttes tárgyalást.

A finn szakkönyvtárügyben igen nagy jelentősége van a felsőoktatásnak. Az 1966-ban hozott felsőoktatási törvény értelmében 15 év alatt megduplázódik a hallgatók-oktatók száma (a 17 intézményben 1964-ben 40, 1972-ben 65, 1981-ben várhatóan 82 ezer személy tanul vagy oktat - miközben az ország lakossága 4,6 millió).

A 450 finn tudományos könyvtár együtt 10 milliós állománnyal rendelkezik. A legutóbbi évtizedben az állomány 70, a személyzet 100, a ráfordítás pedig 450 százalékkal emelkedett. Kivétel nélkül minden könyvtár valamilyen fenntartó intézmény részét képezi. Leggyakoribb az egyetemi vagy tanszéki (intézeti) alárendeltség, a más jellegű fenntartókra csupán a könyvtárak 20-30 százaléka jut. Ennek oka az a közelmúltig érvényes jelenség, hogy a tudományos kutatás - az alkalmazott jellegű kivételével - a felsőoktatás bázisán folyt. A könyvtárak mintegy 80 százaléka az állami költségvetés alapján működik. 1974-ben is magán-egyetemként működik a turkui Åbo Akademi, illetve könyvtára, a többi magántulajdonú szakkönyvtár általában ipari és kereskedelmi cégekhez tartozik.

Finnországban a tudomány, felsőoktatás és művelődés egy főhatóság, a Művelődésügyi Minisztérium (MM) irányítása alá tartozik. Az MM egyben tehát a tudományos könyvtárügy legfelső szerve is (az operatív irányítás a felsőoktatási intézmények illetve az egyéb fenntartók feladata). Az irányítás funkciói közül különösen a tervezés vált jelentőssé a 60-as években. A korábbi elkülönült - tudományos könyvtári, illetve tudományos tájékoztatói - tanácsadó szervek összevonásával 1972 októberétől a TINFO (Finn Tudományos Tájékoztatói és Szakkönyvtári Tanács) biztosítja az MM-nek